

על פי שנים עדים

הרב יהושע שפירא - ראש הישיבה

סיכום שיעור - בעריכת בנימין אלבוים

על מנת לקיים דבר הצריכה התורה שני עדים. השיעור שניתן עסק בהבנת תפקיד העדים כלפי הדיינים, והקשר בינם לבין עצמם - האם ישנה משמעות לדברי כל עד בפני עצמו, או שמא רק הצטרפותם מקנה לדבריהם תוקף של עדות. ומהו הדבר המצרפם לעדות אחת.

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, לא יומת על-פי עד אחד.

דברים יז

לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל זוטאת בכל זוטא אשר יזטא, על-פי שני עדים או על-פי שלשה עדים יקום דבר.

דברים יט טו

לא יקום עד אחד באיש... לדיני ממונות מנין? ת"ל: "אשר יחמא".

ספר שם

"על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת" - אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלושה? אלא להקיש שנים לשלשה, מה שלושה מזימין את השנים, אף השנים יזימו את השלושה. מנין אפילו מאה? ת"ל: "עדים".

רבי שמעון אומר מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין. ומנין אפילו מאה? ת"ל: "עדים". רבי עקיבא אומר: לא בא השלישי (להקל) אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו, וא"כ עגש הכתוב לנפול לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנפול לעושי מצוה כעושי מצוה.

ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן במלה, אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול - עדותן במלה. מנין אפילו מאה? ת"ל: "עדים". אמר רבי יוסי: במה דברים אמורים? בדיני נפשות. אבל בדיני ממונות - תתקיים העדות בשאר. רבי אומר: אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות...

מכות ה"ב - ו ע"א

הצורך בשני עדים - שתי עדויות או עדות אחת

מגזירת הכתוב: "על פי שנים עדים או שלושה עדים" נלמדים שני דינים יסודיים בהלכות עדות:

- א. עדות הפחותה משני עדים - עד אחד - אינה מתקבלת.
- ב. אין מעלה לעדות שלושה עדים או מאה עדים על פני עדות שני עדים. ובמילים אחרות - שני עדים הם מקסימום העדים הנדרשים לעדות.

בעקבות גזירת הכתוב יש מקום לדון בגדר העדות - האם כאשר יש רק עד אחד פירוש הדבר שאין לנו בירור מלא אך יש לנו בירור חלקי, וגזירת הכתוב באה לומר שלא נסמוך על בירור חלקי. או שמא עד אחד אינו עדות כלל, שכן התורה קבעה בגזירת הכתוב שאין לדיינים אפשרות לפסוק אלא על ידי עדות שני עדים.¹

באופן דומה יש לדון במשמעותו של כל עד הנוסף על שני העדים - האם העד השלישי, כקודמיו, יוצר בירור נוסף, ואעפ"כ גזירת הכתוב לתת משקל לשלושה עדים כמו לשניים. או שמא גזירת כתוב זו מלמדת אותנו ששני עדים מהווים עדות מלאה, ואין לשלושה עדיפות עליהם, וכדרך שא"א למלא כלי ביותר מכדי תכולתו.

התשובה לשאלות אלו תלויה בהכנת הצורך של הדיינים בעדים:

אם הצורך בעדים הוא לשם בירור המציאות, א"כ כל עד יוצר בירור קטן, וגזירת הכתוב היא שביורור הנוצר מעד אחד אינו מספיק. וכמו כן שללה התורה את העדיפות שיש לשלושה עדים על-פני שני עדים, אע"פ ששלושה עדים אכן יוצרים בירור גדול יותר.²

מאידך, אם נבין את הצורך של בית הדין בעדים כנובע מגזירת הכתוב המחייבת את הדיינים לפסוק ע"פ 'עדות', ועדות זו נוצרת מדברי שני עדים או יותר, א"כ עד אחד כמאן דליתא כלפי הדיינים, שכן התורה אמרה להם להתייחס רק לשני עדים. וכמו כן יובן מפני מה אין עדיפות לשלושה עדים על פני שני עדים, שכן הדבר היחיד שנחוץ לדיינים הוא עדות, וזו אכן ישנה (כשם שהחופר בור כל עוד אינו עמוק עשרה טפחים אינו חייב על נזקי מיתה הנגרמים ממנו, כיוון שעד עשרה טפחים אינו גורם מיתה, ומאידך, אם יש בו עשרה לא אכפת לנו בכמה עמוק הוא יותר מעשרה, שאין שום צד לחייב עמוק עשרים יותר מעמוק עשרה).³

¹ חקירה דומה עומדת מאחורי המחלוקת האם חצי שיעור אסור מן התורה: למ"ד חצי שיעור אסור מן התורה מתפרשים כל איסורי התורה כנאסרים בכלשהו, וכל הצורך בשיעור הוא כדי להעניש עליו, וכך גם בצד הראשון בחקירתנו כל עד יוצר בירור והצורך בשני עדים הוא חידוש התורה על רמת הביור הנצרכת. ולמ"ד חצי שיעור אינו אסור מן התורה מתפרשים איסורי התורה כאיסורים בשיעור שפחות ממנו לא נאסר כלל.

² לצד זה נצטרך להשאיר את גזירת הכתוב שלושה אינם עדיפים על השניים כמלתא בלא טעמא. צד זה, שהעדים רק מבררים את הדין לפני בית הדין, מובן ביותר בדיני ממונות, שם חיוב הממון הוא עובדה קיימת במציאות עוד לפני פסק הדין - בגלל גדרי הקניינים, או בגלל המצווה לשלם נזקי גוף וממון. ופסק הדין הוא רק בירור המציאות הזו. אמנם בדיני קנסות ונפשות נהוג לומר שבית הדין הם יוצרי הדין, ולפני פסק הדין אין החיוב בעולם כלל. אך ראה בפירוש רש"י הירש (דברים יז ו ד"ה יומת המת, ובהרחבה בפירושו לבמדבר לה כד-כה) שרובה להסביר, שגם בדיני נפשות העונש הקבוע בתורה כבר קיים במידה מסוימת במציאות - 'רשעים בחייהם קרויים מתים'. והחוטא כבר קבע את דינו - 'התיר עצמו למיתה', וחובת בית הדין היא רק לברר ולפעול הדבר בפועל ממש. ע"פ להלן נראה שצד זה אכן קיים רק בעדויות ממון.

³ בתוך הבנה זו יש לדון בעדות שלושה עדים - האם שניים בלבד יצרו את ה'עדות' והשלישי מיותר, או שמא כל השלושה יצרו את העדות כאחד. ונראה שוהיה מחלוקת ר"ש ור"ע במשנה: לר"ש עדות השלישי היא חלק בלתי נפרד מהעדות ולכן השניים שהוזמו לא נהרגים עד שיוום השלישי. ולר"ע עדות השלישי אמנם

שני הדינים השנויים במשנה יהיו תלויים בחקירה זו:

א. דין עדות מיוחדת - ”היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה... בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת, ואם לאו הרי אלו שתי עדויות. לפיכך, אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה”⁴. ושם בגמ’: ”אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב: מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה? שנאמר: ’לא יומת על פי עד אחד’⁵, מאי אחד? אילימא עד אחד ממש - מרישא שמעינן לה: ’על פי שנים עדים! אלא מאי אחד? אחד אחד”⁶. ופירש רש”י: ”עדות מיוחדת: אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינן רואין זה את זה”⁷.

דין זה יובן לכאורה רק לפי ההבנה השניה - שעד אחד לאו כלום הוא. שכן לפי ההבנה הראשונה, ששני עדים הם הצטברות בירור של עד אחד ועוד עד אחד, מה בכך שלא ראו זה את זה, והלא כל אחד מהם נותן חצי עדות?!

ב. הדין שבנמצא אחד מהם קרוב או פסול אף עדות הכשרים נפסלת.

גם דין זה יובן רק לפי ההבנה השניה, כיוון שרק אם תוקף העדות הוא מכוח היותה מקשה אחת מובן מדוע נפסלו אותם עדים הכשרים לעדות בגלל חבריהם. ואילו לפי ההבנה הראשונה מה בכך שהאחד נפסל, והרי נשארו לדיינים הביוריס העולים מעדות הכשרים?!

א”כ ראינו ששלושת הדינים הכתובים במשנה במסכת מכות, דין תרי כמאה, דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, ודין צירוף עדויות, שורשם אחד - הבנה של גזירת הכתוב ”לא יומת על פי עד אחד” באופן של אחד אחד, ועדות מועילה רק כאשר יש כאן עדות שני עדים ולא שתי עדויות של עד אחד. ולכאורה המאוחר במשנה - דין עדות מיוחדת - ראוי היה להישנות קודם, שכן הבסיס הוא תפיסת העדות כדבר חדש הנוצר מצירוף העדים,

מצטרפת לעדות - ”להחמיר עליו ולעשות דינו כיצא באלו”, אלא שהוא אינו מעיקר העדות אלא - ”נטפל לעוברי עבירה (שהוא) כעוברי עבירה”, ולכן נהרגים השניים כשהשלישי לא הוזם (ויש לעיין בדעת ר”ע - האם כל שניים שהוזמו נהרגים בפני עצמם, או שמא רק השניים שהיו הראשונים להעיד נהרגים בפני עצמם, שהם עיקר העדות).

באופן זה אכן כתב הריטב”א בפירושו הראשון שנראה לפרש ’לפום פשטא’ את מחלוקת ר”ש ור”ע, (וכן פירשו בתוס’ סנהדרין ט ע”א והוא שיטת הריב”א שהובאה בשמו בנמו”י מכות). אמנם לפרש”י בדעת ר”ע ”לא בא השלישי להקל עליהם” - על כל השלושה, שבלאו הכי דינם קל, וגם לר”ע אין השניים נהרגים עד שיזומו כולם. ”אלא להחמיר” - על השלישי לכוללו בכת. ואין נ”מ בין ר”ע לר”ש, רק משמעות דורשים יש ביניהם.

ולפירוש השלישי בריטב”א (שהובא גם בתוס’ סנהדרין ט ע”א, ושם דחוהו) דברי ר”ע מתפרשים כפירוש רש”י, אך בכל זאת מחדש ר”ע דבר נוסף על ר”ש - להחמיר על השלישי ולצרפו כנטפל לעדות אפילו כשבא אחר שסיימו הראשונים את עדותם, שלר”ש אינו בכללם ואפילו הוזמו כולם אינו נהרג, ולר”ע נהרג. וראה בהערות לחידושי הריטב”א הוצאת מוסד הרב קוק שכשיטה זו מפורשים דברי ר”ע באבות דרבי נתן (פרק ל משנה ג).

ובנימוקי” מובאת שיטה נוספת בשם הר”י בן גיאות שלר”ע אע”פ שלא הוזם השלישי נעשו כולם זוממים ומדייק דבריו ממה שהשלישי נקרא ”נטפל לעוברי עבירה”, משמע שהוא לא הוזם רק הוא טפל לאחרים שהוזמו (בפשטות דבריו נראה להבין שהשלישי ייהרג עמם אע”פ שלא הוזם, אמנם אולי ניתן למתן את שיטתו, וכוונתו שהשלישי יפסל לעדות כמותם, או אולי סובר הר”י בן גיאות כאותם ראשונים הסוברים שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה דווקא בנמצא אחד מהם קא”פ, אבל בהוזמו מקצת לא בטלה עדות השאר. ולדעתו ללא גזו”כ היו עדויות השאר קיימות וקמ”ל ההקש שאף עדות הטפל פסולה).

⁴ מכות פרק א משנה י, בבלי ו ע”ב

⁵ דברים יו

⁶ מכות ו ע”ב

⁷ רש”י שם ד”ה עדות מיוחדת

ורק על גבי בסיס זה יכולים להאמר החידושים, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ושתרי כמאה?!

ונראה שהקדימה המשנה את הדין שהשניים מזימים את השלושה (תרי כמאה), ואת הדין שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה אגב הדיון בתחילת הפרק בדיני עדים זוממים ("כיצד העדים נעשין זוממין").⁸

חילוק בין דיני נפשות לממונות

בירור דיני ממונות - בעדויות, דיני נפשות - בעדות

עד כאן ראינו כי בדיני נפשות אין כל משמעות לעד אחד, ואכן עד אחד המעיד על חברו לחייבו מלקות עובר משום לשון הרע ולוקה על עדותו,⁹ כיוון שאין כאן אפילו תועלת מועטה.

אמנם בדיני ממונות יש משמעות לעד אחד לחייב שבועה דאורייתא. ואכן עדות מיוחדת - בה לא ראו העדים זה את זה, וממילא אין עדויותיהם מצטרפות למקשה אחת, אלא מתקבלות כבירורים נפרדים - כשרה בדיני ממונות¹⁰, ויותר מזה מצאנו לרבי יהושע בן קרחה¹¹, שהלכה כמותו, שאפילו עדויות שונות (ראו בזה אחר זה), ואף עדויות הסותרות (אחד ראה הלוואה ביום אחד ואחד ראה הלוואה ביום אחר), כיוון שמוכילות למסקנה דומה מצטרפות בדיני ממונות, והצורך בעדים לשיטתו אינו אפילו לבירור המציאות, שכן העדים אינם מעידים על אותו אירוע. אלא שהדיינים זקוקים לעדים כדי לברר את הדין בלבד, וכיוון שממה-נפשך פסק הדין העולה משתי העדויות זהה, פוסקים הדיינים על פיהם להוציא ממון. וגם לרבנן החולקים על ריב"ק, אמנם כאשר עדויותיהם סותרות בתיאור המציאות אינם נאמנים, מ"מ בדיני ממונות אין צורך בדרישה וחקירה כדי לחשוף את הסתירה בעדויות, וכל עוד לא נחשפה סתירה מפורשת בעדויותיהם מצטרפות עדויותיהם לברר פסק דין.

על פי זה תוכן דעת רבי יוסי במשנה, המכשיר בדיני ממונות עדים שנמצא אחד מהם קרוב או פסול, ולפי מה שנתבאר מובן, שכיוון שעדות ממונות אינה דבר חדש הנוצר

⁸ אמנם נחלקו הראשונים האם עדות שהוזמה מקצתה בטלה כולה, שכן בשונה מנמצא אחד מהם קאו"פ, כשהוזמו מקצת התברר שכלל לא היו עדים למאורע. אך גם לשיטה האומרת שלא הוזמה כולה ורוקא נמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה כל העדות, עדיין אפשר לומר כדברינו, שדין תרי כמאה בהזמה הובא אגב המשניות הקודמות, ודין נמצא אחד מהם קרוב או פסול הובא אגב דין תרי כמאה בהזמה, שכן בשניהם מטבע לשון דומה - בהזמה הלשון: "מה שלושה מזימין את השנים, אף השנים יזומו את השלושה. מניין אפילו מאה? תל": "עדים". ובנמצא אחד מהם קרוב או פסול הלשון: "ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול - עדותן בטלה. ומניין אפילו מאה? תל": "עדים", ורק לבסוף הובא דין עדות מיוחדת.

⁹ פסחים ק"ג ע"ב: "טוביה חטא, ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. א"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד? א"ל אין, דכתיב: "לא יקום עד אחד באיש", ואת לחודך אסהדת ביה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה".

¹⁰ מימרא דרב נחמן בגמ' ו ע"ב, ולא מצאנו מי שחלק עליו. אמנם הרמב"ן הבין שהמקשן בגמ' (רב זוטרא לגרסתנו, רב חסדא לגרסתו) ה'מתקין' - "אלא מעתה בעדות נפשות תציל!?" חולק על רב נחמן, אך אין קושייתו מתקבלת להלכה. וראה לקמן בדברי הריטב"א.

¹¹ סנהדרין ל ע"א - לא ע"א. וברמב"ם הל' עדות פ"א ה"ב: "אמר האחד בפני הלווהו ביום פלוני או בפני הווה לו, ואמר העד השני וכן אני מעיד שהלווהו בפני או הורה ביום אחר - הרי אלו מצטרפין".

כשיש הגדת שני עדים אלא היא הצטברות הגדת שני עדים, ואין בכלל אלא מה שבפרטים¹², א"כ מה בכך שנפסל עד אחד, הרי כל עוד נשארו שתי עדויות כשרות די בהם לחייב ממון.

עקרי דברינו נמצאים בדברי התוס'¹³ המקשה על דברי רב נחמן (המכשיר עדות מיוחדת בדיני ממונות) מהגמ'¹⁴ הדורשת מהפסוק: "משפט אחד יהיה לכם" - שהוקשו דיני ממונות לדיני נפשות, וכיצד מחלק רב נחמן בין נפשות לממונות בעניין עדות מיוחדת? ותירצו: "ונראה דעל כרחק לאו בדיני ממונות קאי, דעד אחד מועיל לממון, דלשבועה מיהא איתיה". תוכן תירוצם כדברינו, כיוון שמצאנו שעד אחד יש בו תועלת כלשהי לממון¹⁵, א"כ יועילו שני עדים שלא ראו זה את זה בממון, ולא מצד יצירת העדות, שכן אינם יכולים להצטרף להיות עדות אחת, אלא מצד הצטברות הכירור הנוצר מעדויותיהם.

וב"ה שזיכנו לכוון בדברינו אלה לדברי ר"ש שקופ ב'שערי יושר' כפי שהראה לי הרב אברהם וסרמן, והדברים עולים ממש כדברינו. אולם יש להוסיף עליהם וכדלקמן:

ומה שכתבנו לענין עדי צירוף שכל ע"א מועיל לחדש כח אצל ב"ד חצי דבר, נלענ"ד מוכח מדברי תוס' (מכות ו ע"א) בהא דאיתא שם במשנה דר' יוסי אומר דרק בדיני נפשות נמצא אחד מהם קרוב או פסול במלה העדות, אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר. ופרש"י: "משום דבדיני נפשות כתיב - והצילו העדה", והקשו בתוס' שם - דהרי "משפט אחד יהיה לכם" כתיב, והווי לן למילף מנפשות! ועוד דבדיני ממונות נמי כתיב: "על פי שנים עדים או שלושה עדים יקום דבר"¹⁶, ונקיש שלושה לשנים! ותירצו בזה"ל: "בדיני נפשות שייך שפיר למילף שנים לעדותם במלה משום דמה שנים כי נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם במלה לגמרי, ומעתה אינה מועלת לכלום, הילכך בשלושה נמי כולם במלים לגמרי. אבל בדיני ממונות בשנים נמי כי נמצא אחד מהם קרוב או פסול השני אינו במל לגמרי, דחייב לו שבועה, וכך שלושה נמי נמצא אחד מהם קרוב או פסול - תתקיים העדות בשאר עדים", עכ"ל.

...ולפ"ז מורגשים היטב דברי התוס' הנ"ל, דבנפשות אם נקיש שלושה לשנים יצא הדין דמבטל העדות כמו בשנים אם נמצא אחד מהם קו"פ דגם השני אינו כלום, דע"א בנפשות הוא כמאן דליתא. אבל בממון שכל אחד פועל חצי הדין, אם נקיש שלושה

¹² בדומה לכך מצאנו שני סוגי שותפויות: האחת - שותפות שהיא בעלות של כל שותף בפני עצמו, והאחרת - שותפות שהיא בעלות של כללות השותפים כאחד, ונ"מ למודר הנאה מחברו - האם מותר לו להנות מרכוש שותפו. עיין נדרים (פרק ה משנה ד) שדברים של כל בני העיר הם שותפות מהסוג הראשון וכל אחד נהנה מרכוש חברו, ולכן אסור במודר הנאה להנות מהם, ואילו דברים של עולי בבל (כגון הר הבית והעזרות והבור שבאמצע הדרך - שם משנה ה) מותרים למודר הנאה, שכן הכלל יצר מושג משפטי חדש. ובדומה לו במשפט בן ימינו - חברה בע"מ, שהיא ישות משפטית השונה משותפות.

¹³ שם ו ע"ב ד"ה בדיני

¹⁴ סנהדרין כח ע"א

¹⁵ לחייב שבועה. ושונה נאמנות עד אחד לחייב שבועה מעדות עד אחד הנאמן באיסורים ובעדות אישה בהן אישה כשרה להעיד, משא"כ לחייב שבועה, כיוון שלחייב שבועה צריך חצי עדות, שהשבועה הינה פשרה אותה פסקה התורה כאשר אין לפנינו כירור מלא של שני עדים, אך עדיין הכירור של עד אחד המחייב שבועה הוא כירור ששניים כמותו היו מחייבים ממון. ואילו עד אחד נאמן באיסורים משום שהתורה לא דרשה כירור גבוה יותר, ובנאמנות זו לא חידשה תורה פסול אשה.

¹⁶ דברים יט ט, וכדרשת הספרי המובאת לעיל שפסוק זה מתייחס גם לממונות.

לשנים יוצא הדין דמהני עדותם, כמו בשנים אם נמצא ק"פ נשאר כוחו של האחד לפי חלקו, כ"ב בשלושה ישארו כח השנים לפי חלקם וישאר עדות שלמה.¹⁷

שערי ישר שער ו פרק א עמ' קצד

ממונות - עדות ועדויות

מהאמור עד כה עולה לכאורה חילוק פשוט בין ממונות לנפשות. אמנם אין הדברים פשוטים כפי שניתן היה לחשוב, שהרי אין הלכה כרכי יוסי, האומר שבנמצא אחד מהם קרוב או פסול בעדות ממונות יקום הדבר ע"פ השאר, אלא הלכה כרכי, הסוכר שגם בממונות אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול - עדות כולם בטלה. ואין לומר שלדעת רבי

¹⁷ וממשיך הר"ש שקופ: "וע"פ דברי אלה כתב אלי רב גדול אחד שאפשר להטעים בזה מה דאמרינן במסכת מכות: "משלשים בממון ואין משלשים במכות" (מכות פרק א משנה ד), דבממון כל אחד פועל לפי חלקו ולכן אם הוזמו משלם כל אחד לפי חלקו, אבל במכות כל העדים פועלים ביחד ואינו מתחלק לחלקים כלל. אבל לדעתי, הוא רק דבר נאה אבל אינו מתקבל להלכה. דהרי אם מעידים שלושה עדים או יותר כ"א פועל החצי, דהרי אין כוח של כל עד בתמצע ע"י הוספת עדים הרבה, ולפ"ז היה ראוי שנשלם כ"א חצי התשלומים. ובע"כ עלינו לפרש כפשוטו, דבממון אמרה תורה לשלם למי שרצו לחייבו, ויקבל המקבל כפי שהיה מפסיד אילו היתה מתקיימת העדות, ואם ישלמו כ"א כל התשלומים יקבל הנפסד יותר מהפסדו. כמש"כ רש"י בפ"ק דמכות (ה ע"א ד"ה ממון מצטרף) וז"ל: "והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם". ומשום הכי משלשים. אבל בממון לא שייך זה והתורה חייבה את המזומים לסבול כ"א כאילו היה נגמר הדין על פיו לבד, וזה פשוט".

והרב אברהם וסרמן יישוב את דברי הרב הגדול: אמנם בממון כ"א פועל לפי חלקו, אך עדיין בשלושה עדים לא יקבל הבע"ד יותר ממה שזממו לחייבו, כיוון שאחר גזה"כ: "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר", בה הוקשו שלושה לשניים, אין שלושה עדים יוצרים בירור יתר על השניים, ואף בממון שהעדויות בו הן הצטברות בירור. לכן עולה, שבשלושה עדים כ"א עושה שליש דבר ובארבעה - רבע. ומה שעולה לנו, שהשלישי הקטין בעדותו את משקל עדויות קודמיו - כבר מצאנו דין דומה לזה במשנה: "מה שנים אינם נהרגין עד שיהיו זוממין - אף שלושה...". דהיינו - שבאל עדות השלישי היו נהרגים, וכיוון שבא השלישי מתחלקת העדות על שלושתם. וראה למעלה (הערה 3) שאמנם יש מהראשונים (פי' ראשון בריטב"א) הסוברים שר"ע חולק על דין זה, ולדעתו אין השלישי גורע מכוח קודמיו, אך כבר הבאנו שם שמאבות דר"ע עולה - שר"ע לא חולק על ר"ש בזה.

אמנם הלך מחשבה זה - שעדות השלישי מפחיתה מה'נטל' שהיה על כתפי קודמיו אינה מתיישבת עם התפיסה שכל עד הוא רמת בירור לנאמנות מסוימת, שכן מהיכי-תייתי שתד רמת הבירור של עד בגלל שנוספו עליו עדים?!

ועוד, גם אחרי החילוק בין עדות נפשות לעדות ממון, נשאר להבין איך כל עד בפני עצמו לוקה או נהרג כשהוזמו העדים, והרי להבנתנו בעדות נפשות כל עד בפני עצמו אינו כלום? ! אלא ע"כ גזירת הכתוב היא שכל המשתתף בעדות שהוזמה צריך לעשות לו "כאשר זמם", ואף אם אין לעדותו בפני עצמה כל משקל. א"כ גם בממונות - בין אם העדויות מצטרפות לעדות ובין אם הן מצטברות - נקיים בכל עד "כאשר זמם" לגמרי?!

אלא ודאי זקוקים אנו ליסוד חדש והוא, שדין "כאשר זמם" שורשו - מידה כנגד מידה. וכדרך ש"עין בעין" התפרש ע"י חז"ל לממון, כיוון שברור שפיצוי הניזק מכוון למטרה של "מידה כנגד מידה" יותר ממה שהוצאת עין מהחובל, עם כל ההקבלה למעשה החבלה, תהווה "מידה כנגד מידה", כך גם בדין "כאשר זמם" - כאשר ניתן לפצות, עדיף הפיצוי על העונש.

ואע"פ ש"כאשר זמם ולא כאשר עשה", ולכאורה אין כאן הפסד שעליו יש מקום לפיצוי, בכל זאת, מדחוינן שמשלם הזומם לאותו שזמם נגדו, ע"כ שהתשלום יש בו שייכות לעובדה, שסכום כזה ניסו להוציא ממנו בשקר, ויש בו צד פיצוי, והפיצוי אינו יתר על מה שזממו להוציא. לכן, בממון שיש בו אפשרות ל"מידה כנגד מידה" ע"י פיצוי - ישלשו, משא"כ נפשות (ומלקות בכללם), שבהם ניתן לקיים "מידה כנגד מידה" רק ע"י הענשת הזוממים - בין רבים בין מועטים.

לפי יסוד זה מבואר דין המשנה: "משלשים בממון ואין משלשים במכות", בין אם נאמר שעדות ממון היא הצטברות ראיות, פעמיים 'חצי דבר', ובין אם נאמר שעדות ממון כעדות נפשות היא דבר מגובש אחד וכל עד בפני עצמו אינו כלום.

עדות ממונות כעדות נפשות וכל עד כנפרד אינו כלום לגבי העדות, שכן לא מצאנו שום דעה החולקת על רב נחמן, המכשיר עדות מיוחדת בממונות. ואם טעמו של רבי נמצא אחד מהם קרוב או פסול הוא משום שעדות (וגם עדות ממון בכלל) היא דבר חדש שאינו קיים בכל הגדה בפני עצמה א"כ היה לו לפסול עדות מיוחדת גם בממונות.

ונראה ליישב את שיטת רבי שיש כאן שני לימודים משני פסוקים שונים:

פסול עדות מיוחדת נובע מהפסוק: "לא יומת על פי עד אחד"¹⁸, והדרשה מתייחסת רק לדיני נפשות האמורים בפסוק. ואילו פסול נמצא אחד מהם קרוב או פסול נלמד מהיקש שני עדים לשלושה האמור גם בפסוק: "על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר"¹⁹, המתייחס גם לממונות, וכדרשת הספרי המובאת בפתיחה.²⁰

ובהסבר הדבר אפשר לומר, שבאמת לדיני ממונות אין צורך בצירוף העדויות לעדות אחת, ולכן עדות מיוחדת כשרה, אמנם כשכאו ביחד יצטרפו על כורחנו לעדות אחת, וכעת הדיון מוכרע לא מהצטברות הבירור, אלא מכוח העדות שנוצרה מצירוף העדויות. ולכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטלה.

כלומר, שיש מדין התורה שתי דרגות של עדות, עדות המורכבת משני חצאים, ועדות יצוקה ומגובשת שכוחה בשלמותה דווקא. בדיני נפשות התורה דורשת עדות מגובשת ובדיני ממונות די בעדות מורכבת, אמנם אם הגיע לכית הדין עדות מגובשת בענייני ממונות אין יורדת מדרגתה, וכל דיניה כדין עדות מגובשת, וממילא אם בטלה מקצתה בטלה כולה.

אמנם נשאר לברר מה בדיוק מצרף את העדויות לעדות אחת, הרי אין צורך בצירוף זה, שהרי לממונות עדות מיוחדת, שלא ניתנת לצירוף - כשרה!

את התשובה לכך מצאנו בגמ' האומרת שצריך כוונה מצד העדים כדי להצטרף זה לזה להיות כת אחת לעניין להיפסל כולם כנמצא אחד מהם קאו"פ²¹:

היכי אמרינן להו? אמר רבא - הכי אמרינן להו: למחוי אתיתו או לאסהודי אתיתו? או אמרי לאסהודי אתו - נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטלה. או אמרי למחוי אתו - עדותם מתקיימת²².

מכות ו ע"א

¹⁸ דברים יז ו

¹⁹ דברים יט טו

²⁰ במשנה, כפי שהיא לפנינו, מובא הפסוק מדברים יז: "...יומת המת", אך בגמ' (דף ו ע"א) כשדנה הגמ' בדין נמצא אחד מהם קאו"פ אומר רבא שאין אומרים - הורג יציל, רובע יציל, כיוון ש "...יקום דבר - במקיימי דבר הכתוב מדבר", ופירש רש"י: "יקום דבר - כתיב בהאי קרא שעשאן לכולם כשנים, דהיינו העדים אבל לא בעושי הדבר". משמע, שדרשת נמצא אחד מהם קאו"פ נדרשת מפסוק זה המתייחס גם לדיני ממונות.

ואכן בהגהות הגר"א (אות ד) מגיה את הפסוק המובא במשנה ומחליפו בפסוק בפרק יט - "...יקום דבר", וכנראה שהגיה מטעם זה.

אמנם, אפשר ליישב את הגרסה שלפנינו במשנה אם נאמר שסוף סוף על הפסוק המובא במשנה מתייחסים גם דברי רבי יוסי, האומר: "בד"א בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר", וכדברינו, שדורש רק את הפסוק: "...יומת המת", האמור בדיני נפשות.

²¹ הדיון אמנם מתייחס לדיני נפשות, אך ברור שכוונה שאין בה כדי לצרף את הפסול עם הכשר בנפשות אינה מצרפת גם לממונות.

²² המילים: "עדותם מתקיימת" אינם מופיעים בגרסת הגמ' כפי שהיא לפנינו, והם הוספה של המהר"ם. אמנם גם לגרסתנו הגמ' מתפרשת באופן דומה.

ונחלקו הראשונים את מי שואלים האם להעיד או לראות באו:
רש"י מפרש:

היכי אמרינן להו: לקרוב ולפסול, למבדקינהו אם מתחילה לעדות נתכונו.

דהיינו, בזה שהפסול התכוון לעדות הוא מצטרף ממילא להיות חלק מהעדות ופוסל את כל העדות.²³

בתוספות הקשו:

קשה דאם כן לא יהרג אדם לעולם והקרוכים יבאו ויאמרו לאסהודי אתינן!?

ולכן הביאו פירוש שונה:

ופירש רבנו חיים כהן דאמרינן לעדים כשרים לאסהודי עם הפסולים אתינו או למחוי אתירתו בלא הפסולים, ואי אמרי הכשרים למחוי אתינו בלא הפסולים, אז לא הוי עדותם במלה אפילו אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, אבל אי אמרי לאסהודי אתינו - הוי עדותן בטילה.

שם ר"ה לאסהודי

ראינו בשיטת התוס' שאין העדויות מצטרפות ממילא להיות עדות אחת לפסול את כולם בנמצא אחד מהם קאו"פ, אלא רק בנתכונו העדים הכשרים להעיד עם הפסול. ולכן אם הכשרים יודעים על פסולו של הפסול ומתכוונים שלא להצטרף עימו אין עדותם נפסלת.

שיטת ר' חיים כהן והסוכרים כמותו מתיישבת עם האמור לעיל. באמת אין הצטרפות עדים לעדות אחת בלי כוונת צירוף מצד כל העדים, וא"כ בממונות, כשאננם מתכוונים להצטרף, אינם נפסלים אם נמצא אחד מהם קאו"פ, אך אם התכוונו להצטרף - נפסלת עדותם, ועדויות נפרדות אין כאן, שהרי בשעת הגדתם נתכוונו לעדות אחת ולא לעדויות נפרדות.

אמנם לשיטת רש"י יש לעיין מפני מה תיפסלנה עדויות הכשרים מלהיות עדויות של יחידים המועילות בממון, שהרי כשהעיד לא התכוון באופן מיוחד לשלול את הגדתו מלהיות הגדת עדות של יחיד.²⁴ להבנת שיטת רש"י נקדים את דברי הר"א אב"ד המובא בריטבי"א, ועל פיו יתורצו גם דברי רש"י.

²³ כדבריו משמע גם מהתוס' שם בד"ה היכי, שעל שאלת הגמ' - "היכי אמרינן להו?" העירו שקאי על דיני ממונות, שכן בדיני נפשות אין צריך לשאול - "דנחוי אנן אם התרו בו הקרוב ופסול אם לאו", דהיינו, שאם הקרוב והפסול התרו וע"י כך הוברר לנו שכוונתם להעיד, ייפסלו הכשרים עימם. ואילו לר' חיים כהן כדי לפסול את הכשרים, נצטרך לברר שגם הכשרים רצו להעיד עם הפסולים.

²⁴ על-פי דברינו עד כאן אפשר ליישב, שגם לשיטת רש"י אם הכשר התכוון בפירוש שלא להצטרף לאחרים אינו צירוף, ומועילה עדותו כעדות יחיד העושה חצי דבר בממונות. אלא שכל עוד לא התכוון בפירוש שלא להצטרף - מעיד בסתם ע"מ שאם השני יצטרף לעדותו תעשנה עדויותיהם עדות אחת. וכאן, שהפסול בעדותו הפסולה, ודאי נתכוון להצטרף לכשר להיות עדות אחת, ממילא נוטל מעדות הכשר את תוקפה כעדות יחיד ונשאיר מעדות הכשר רק הצד שבו נצטרף הכשר עם הפסול לעדות אחת, ועדות זו כיוון שבטלה מקצתה - בטלה כולה.

ולפי זה תוסבר המחלוקת בין ר' חיים כהן לרש"י בצורה זו:

לרש"י - עדויות כשרות הבאות בסתם ממילא מצטרפות זו לזו להיות לעדות. אמנם אם יאמרו בפירוש שבאו כיחידים - לא יצטרפו וממילא דבריהם יהיו קיימים גם כאשר ימצא אחד מהם קאו"פ. אך כשלא הודיעו זאת

שיטת הריא אב"ד

על חידושו של רב נחמן שעדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות הקשו הראשונים מהו החידוש שבדבריו, הא קיי"ל כר' יהושע בן קרחה דאמר בסנהדרין²⁵ דאפילו עדי הלוואה אחר הלוואה מצטרפים לחייבו מנה, ואע"פ שהיו שתי הלוואות חלוקות וכלל אינם מעידים על אותה הלוואה, וכ"ש זו, שהיה מעשה אחד וברגע אחד, אלא שלא ראו זה את זה! ?

הריטב"א בחידושו הביא תירוץ על זה:

...והרב ר' אברהם אב"ד ז"ל תירץ, דרב נחמן הכי קאמר - דעדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות - בשכולה כשרה, ולאפוקי אם היה אחד מהם קרוב או פסול - עדותן בטילה, כיוון דהלוואה אחת היא.

ודחה הריטב"א את דבריו:

ואין זה נכון, חדא - דאי הא אתא רב נחמן לאשמעינן, היכי סתים לישני לומד "כשרה בדיני ממונות", כיוון דפסולא אתא לאשמעינן, בפסולא הוה ליה לאורווי! (שאף עדות מיוחדת נפסלת בנמצא אחד מהם קאו"פ). ועוד - למה נחמיר בדיני ממונות יותר מדיני נפשות, שאם לא ראו אלו את אלו הם שתי עדויות ואם נמצא בהם קרוב או פסול אין אחת פוסלת חברתה! אלא ודאי הא ליתיה כלל.

ותירץ הריטב"א בעצמו:

והנכון בתירוץ קשייתנו, מה שאמרו בתום' שלא נצרכה הא דרב נחמן אלא לרבנן דפליגו עליה דר' יהושע בן קרחה, דסבירא להו דהלוואה אחר הלוואה אין מצטרפין, דאפילו הכי כל שבהלוואה אחת כשרה אע"פ שלא ידע שום אחד בחבירו.

ריטב"א מכות ו ע"ב ד"ה אמר רב נחמן

מדברי הר"א אב"ד נראה שאין הוא מקבל את כל היסוד שבנינו עד כה, שכן לדבריו חידושו של רב נחמן הוא, שעדות מיוחדת בממונות מתקבלת כעדות מגובשת ולכן אף נפסלת כשנמצא אחד מהעדים קאו"פ. ולדברינו, הדין שבנמצא אחד מהם קאו"פ עדות כולם בטילה נובע מהעובדה שאין מעמד לכל אחת מהעדויות בפני עצמה, וביטול זה אינו אפשרי בעדות מיוחדת, בה אין דבר המצרף את העדויות לעדות אחת.

וביתר ביאור: דברי הר"א אב"ד סותרים את כל הנחות היסוד שהנחנו עד כאן. עד כה הנחנו שאתו הצירוף ההכרחי בדיני נפשות שבגלל הצורך בו פסולה עדות מיוחדת בדיני נפשות, הוא הצירוף העושה את העדויות למקשה אחת להיפסל כולה כשימצא אחד קאו"פ. ואת הקושי שעוררה על כך ההלכה שגם עדות ממונות נפסלת בנמצא אחד קאו"פ (הלכה כרבי), יישבנו באומרנו שגם בדיני ממונות כשבאו עדויות ונתקבלו כעדות

בפירוש אין לדיינים מקום לחשוב שכיוונו לבוא כיחידים, שכן מה היה אכפת להם להצטרף. רק בעדים פסולים יש צד לומר, כשבאו בסתם, שבכל זאת אין כוונם להצטרף לעדות, כיוון שבפסולם יפסלו את האחרים.

לר' חיים כהן - הצטרפות לעדות דורשת שכל עד יתכוון לצרף דבריו לדברי האחרים, ואין די בכך שיסכים העד שהאחר אם ירצה יצטרף אליו. לכן הן הכשר והן הפסול צריכים לרצות להצטרף זה לזה, בניגוד לדעת רש"י, שדי בכך שאין התנגדות משני הצדדים ע"מ לצרף עדויות לעדות.

אלא שעדיין נראה עיקר המהלך שיבואר להלן בדברינו.

²⁵ דף ל ע"ב

מגובשת - תיפסל כל העדות בנמצא אחד מהם קאו"פ. אבל כאן הר"א אב"ד משמיענו דבר חדש, שעדות מיוחדת, שלהבנתנו אינה מגובשת מפני שלא ראו זה את זה, בכל זאת נפסלת כמגובשת בנמצא אחד קאו"פ. שמענו מאן, שדעת הר"א אב"ד היא, שהדבר המגבש את העדות להיות עדות אחת הנפסלת כולה כשנמצא עד אחד קאו"פ, הוא ברמה פחותה מהגיבוש שנוצר כתוצאה מהעובדה שהעדים ראו זה את זה והעדות אינה מיוחדת. ולכן תיתכן עדות הנחשבת כמגובשת עד כדי להיפסל בנמצא אחד מהם קאו"פ, למרות שהיא עדות מיוחדת שאין העדים יודעים זה על זה.

הריטב"א בקושיותיו עומד על שני קשיים בדברי הר"א אב"ד:

הקושי הראשון הינו טכני במהותו - שאין הדברים מתיישבים לשונית עם דברי רב נחמן, שכן רב נחמן בא ללמדנו כשרות ולא פסלות.

את הקושי השני הבין ה'קצות'²⁶ כמשמעות מצומצמת - כיצד תיתכן חומרא בממונות (שעדים שלא ראו זה את זה יפסלו האחד את השני כשימצא האחד קאו"פ) שאינה קיימת בעדות דיני נפשות?!

ועל כך תירץ ה'קצות': 'ולוי נראה כשיטת הר"א אב"ד, משום שקולו וחומריו קולו, והיא שמצטרפים בכשרותם מצטרפים בפסלותם'.

אמנם לאור דברינו נראה שהקושיה השניה של הריטב"א יסודית יותר. הריטב"א הבין כמושכל ראשון שהדבר המצרף את העדויות לדבר מגובש אחד עד כדי להיפסל בנמצא אחד קאו"פ, הוא ראיית העדים האחד את השני, ורק בקיום קשר זה תיפסל העדות בנמצא אחד קאו"פ. ומתוך הנחת יסוד זו הקשה - כיצד ייתכן שבדיני ממונות תיפסל כל העדות אף בהעדר הדבר המצרף את העדויות לעדות.

ועל קושיית הריטב"א כפי הבנתנו אין בדברי ה'קצות' מרפא, שכן מה בכך שיש בדיני ממונות קולא (שמיוחדת כשרה) המביאה לידי חומרא (שבשתי כיתות שלא ראו אלו את אלו יפסלו זו את זו כשימצא אחד קאו"פ), מכל-מקום איך ייתכן שבלא ראו אלו את אלו יתגבשו לעדות אחת להיפסל כולה בנמצא אחד קאו"פ, הרי רק ראייה כאחד מצרפת לעדות מגובשת!²⁷

לא נוכל להסתיר את דעתנו, אחר בקשת המחילה מה'קצות' והר"א אב"ד, ליבנו נוטה לשיטת הריטב"א והתוס' כפי שהיא מבוארת ב'שערי יושר':

ראשית - יש בשיטתם נוחות אסתטית, והיא - שכל הדינים מוסברים על-פי היגיון אחד, דהיינו - שיש שני סוגי עדויות, האחת אין בה צירוף והיא כשרה לממונות (מיוחדת), והאחרת יש בה צירוף לדבר מגובש אחד להיפסל כולו כשימצא אחד קאו"פ. וא"כ רק מושג גיבוש אחד ישנו, והוא - ראיית העדים אלו את אלו. בעוד שבשיטת הר"א אב"ד וה'קצות' קיימים שני מושגי גיבוש שונים, אחד לכל דין: ראיית אלו את אלו לעניין פסול עדות מיוחדת לנפשות, והצטרפות בפסק הדין²⁸ לעניין פסול נמצא אחד קאו"פ.

²⁶ סי' לו ס"ק ב

²⁷ המילים שהדגשנו בקושיית הריטב"א - "שאם לא ראו אלו את אלו הם שתי עדויות" - הם מילות המפתח מהם עולה לנו בדברי הריטב"א, שרק ראיית אלו את אלו מצרפת עדויות לעדות מגובשת.

²⁸ ביתר פירוט ראה להלן.

שנית, והיא עיקר לדעתנו - כיוון שדין נמצא אחד קאו”פ נקבע ע”י היגיון חכמי התורה בהבנת ההיקש ”שנים או שלושה”, נדמה שההיגיון מחייב ממילא את דברי הריטב”א, היינו - שרק כאשר העדות הפכה לדבר אחד מתוך שכל עד נשען על דברי חבירו במידה מסוימת, רק אז תיפסל כולה כשימצא האחד קאו”פ, אבל בעדות מיוחדת בה כל אחד ראה בפני עצמו, לא מסתבר לנו לומר שיהיה הדין שבנמצא אחד קאו”פ תפסל עדות כולם, ולמה נערער דברי עד כשר רק מפני שפסול שאינו קשור אליו אומר כמותו?²⁹!

ועל דרך האפשר נראה לומר, שמחלוקת הריטב”א והר”א אב”ד (שבה גם נחלקו הר”ש שקופ והקצות) היא גופה מחלוקת רבי ור’ יוסי במשנה:

רבי סובר שדין נמצא אחד קאו”פ עדותם בטילה אינו נובע מהצורך בליכוד העדות, ולכן הדין קיים גם בעדות מיוחדת בה לא ראו זה את זה בשעת המעשה, וכדברי הר”א אב”ד והקצות. ולכן אומר רבי שאף בדיני ממונות, בהם אין צורך בליכוד העדות, אם נמצא אחד קאו”פ עדויות כולם בטילות.

ואילו רבי יוסי הסובר שדין נמצא אחד קאו”פ אינו קיים בדיני ממונות, תולה את דין קאו”פ בליכוד העדות, ובעדות ממונות שאינה צריכה ליכוד, שכן עדות מיוחדת כשרה בהם - לא יהיה גם דין נמצא אחד קאו”פ, וכדברי הר”ש שקופ.³⁰

הסבר נוסף בשיטת רש”י

לאור האמור, ניתן להסביר את דעת רש”י כשיטת הר”א אב”ד. כשם שחידש הר”א אב”ד שאף עדות מיוחדת הכשרה בדיני ממונות נפסלת בנמצא אחד מהם קאו”פ, שראיית הדבר עליו מעידים העדים מצרפת אותם ל’עדות’ אף שלא ראו זה את זה וכוודאי שלא התכוונו בשעת הראייה להצטרף זל”ז, כמו כן ניתן לומר בדברי רש”י, שאף אם לא היתה כוונה מיוחדת מצד העדים להצטרף זל”ז להעיד, ככל זאת העובדה שביה”ד שומע עדויות משניהם, והעדויות מתייחסות לאירוע אחד, מצרפת אותם ל’עדות’ להיפסל כולה בנמצא אחד מהם קאו”פ.

ולפי זה עולה לנו חידוש בשיטת הר”א אב”ד.

ייתכן, שאע”פ שעדות מיוחדת נפסלת בנמצא אחד מהם קאו”פ, בכל זאת, כל עדות ממון בה יהיה גילוי מפורש מצד העד שאינו מעיד דבריו על מנת להצטרף עם האחר לעדות, אלא מעיד ע”מ להתקבל כעד אחד בודד (”חצי דבר” בלשון ר”ש שקופ), לא

²⁹ אמנם מאידך, מסתבר לומר שהוקשו שניים לשלושה בכל מקרה, ואף בעדות מיוחדת תתבטל כל העדות, אך על זה יש להשיב שני דברים. ראשית - בעדות מיוחדת בממונות נראה להבין גם בשניים שהעדות אמנם בטילה אך עדיין חייב שבועה מכוח העד הכשר, וא”כ בשלושה שלא ראו אלו את אלו בדיני ממונות - אף שיימצא האחד קאו”פ - יצטרפו חצאי הרברים של שני העדים הכשרים. ועוד ראה להלן, שאף לדברי הר”א אב”ד ישנה עדות (הלוואה אחר הלוואה) שלא תיפסל בנמצא אחד קאו”פ א”כ אף לשיטתו אין ההיקש קיים תמיד.

³⁰ אמנם בדרך כלל דבר רחוק הוא לתלות מחלוקת ראשונים במחלוקת תנאים, שכן הראשונים אמורים להסביר את הגמ’ לפי כל שיטות התנאים, אך כאן אפשר ליישב את הדבר, שכן הר”א אב”ד אינו אומר את חידושו מסברא דנפשיה, אלא מסביר את דבריו בלשון רב נחמן, ולא יהיה הדבר רחוק אם נאמר שרב נחמן אמר את דבריו דווקא אליבא דרבי שההלכה כמותו, שכן כבר מראשונים האמוראים היה ידוע הכלל - ”הלכה כרבי מחברו” (ערוכין מו ע”ב). ובאמת בדברי רבי יוסי לא עלה בדעת הר”א אב”ד לומר את דבריו.

יפסל אותו העד כשימצא האחר קאו"פ ואפילו בעדות שאינה מיוחדת. והטעם לכך הוא, שאע"פ שהצירוף שיוצרים ביה"ד - ה'עדות' - נפסל כולו, בכל זאת, הרי בפירוש נתן העד תוקף לדבריו גם בפני עצמם. ו"חצי דבר" (לשבועה והצטרפות) יש לנו כאן, כשם שבעדות הלוואה אחר הלוואה ביה"ד פוסקים עפ"י שני 'חצאי דבר'.

הגורם לגיבוש העדות בשיטת הרי"א אב"ד

כדברי הרי"א אב"ד עלה לנו, שהדבר המצרף את העדויות להיות עדות אחת אינו העובדה שהעדים ראו אלו את אלו ונתכוונו להעיד זה עם זה, אלא אע"פ שהעדות מיוחדת ולא ראו זה את זה, בכל זאת עדותם מגובשת להיפסל בנמצא אחד קאו"פ.

מסקנה זו מעלה את השאלה - מהו הדבר המצרף את העדויות להיות עדות אחת?

בראייה ראשונה נראה לומר³¹, שהעובדה שהעדויות נתקבלו בכית הדין ובית הדין פוסק כעת על פיהם, היא המצרפת את העדויות להיות עדות אחת. והגדרת עדות היא סך כל הראיות שהכריעו הדיינים את הדין על פיהם. ולכן כשיפסל אחד מהם יפסלו כולם.

אלא שמדברי הרי"א אב"ד נראה שרק בעדות מיוחדת השמיענו רב נחמן שנפסלת בנמצא אחד מהם קאו"פ, אבל בעדות "הלוואה אחר הלוואה" הכשרה בדיני ממונות לריב"ק, אינה נפסלת בנמצא אחד מהם קאו"פ³². ואם כדברינו, שכל המצטרף בכיה"ד לראייה הווי עדות להיפסל כולה בנמצא אחד מהם קאו"פ, הרי גם עדות הלוואה אחר הלוואה מצטרפת בכיה"ד לראייה, ומדוע אינה נפסלת בנמצא אחד מהם קאו"פ?³³

לכן נראה להסביר בשיטת הרי"א אב"ד, שצירוף העדים להיות עדות נעשה ע"י ראיית האירוע עליו הם מעידים. ואם ראו אירועים שונים (הלוואה אחר הלוואה) אין העדויות מצטרפות ל'עדות' הנפסלת בנמצא אחד מהם קאו"פ, אלא מתקבלים דבריהם כהצטרפות ראיות המועילה בדיני ממונות, ואינם נפסלים כולם בנמצא אחד מהם קאו"פ.³⁴

³¹ ובאופן דומה מסביר ה'קצות' שם.

³² וכן מפורש במאירי, המביא בשם "יש מפרשים" את תרוצו של הרי"א אב"ד.

³³ ועיין ב'אחיעזר' (ח"א סי' כה אות יד והובאו עיקרי דבריו בהערות הרב יצחק רלב"ג לחידושי הריטב"א הוצאת מוסד הרב קוק) שבגלל קושי זה דחה את הסבר ה'קצות' בדברי הרי"א אב"ד.

³⁴ וראה ב'קצות' בסוף דבריו, שנוטה לומר שהמחבר והרמ"א סוברים כר"א אב"ד, מתוך שכשדברו בפסול עדות שנמצא אחד מהם קאו"פ לא אמרו שפסול זה אינו קיים בעדות מיוחדת. ולדברינו עדיין אינו מספיק, שכן אף לר"א אב"ד מצאנו עדות הכשרה לממונות שאינה נפסלת בנמצא אחד קאו"פ - עדות הלוואה אחר הלוואה.

ונראה לומר בשיטת המחבר והרמ"א, ששיטה חדשה יש לפנינו שיסודה כדברי הרי"א אב"ד, וכהסברת ה'קצות' בשיטתו, ואמנם את הסברת ה'קצות' בר"א אב"ד דחינו, אך דחיה זו היא רק בר"א אב"ד עצמו שהוציא את יסוד שיטתו מדברי רב נחמן לגבי עדות מיוחדת. אך המחבר והרמ"א אינם סוברים שדברי רב נחמן הם מקור החידוש, ובדבריו יסבירו כהסבר רוב הראשונים שחידושו מתייחס לרבנן דריב"ק.

סיכום

בדברינו הראנו שתי דרכים להבנת צירוף העדים:

האחת - שהלכנו בה, וכדברינו מוכח בתוס' ובריטב"א ונתבררה בשערי יושר, ועיקרה - שישנן שתי רמות עדות, האחת מגובשת, שרק היא כשרה לנפשות, ומאידך רק בה, בגלל גיבושה, קיים הדין שבנמצא אחד קאו"פ בטלה כל העדות.

והאחרת - שיטת הר"א אב"ד וה'קצות', וכנראה שבדרך דומה פסקו המתבר והרמ"א, וכדברינו רצינו לומר שגם רש"י הולך בדרך זו. ויסוד שיטה זו הוא, שאף העדות שאינה מגובשת, וכשרה בדיני ממונות, אף היא תפסל כולה בנמצא אחד קאו"פ משום שגיבוש כלשהו קיים בה.